

kentsel tasarımın farklı çehreleri ali vardar

Kentsel tasarım projesi uygulamaya yönelik farklı projelerin birlikte hazırlanmasını yönlendirici, bu projelerin olabilirliğini değerlendirici, aynı çevreyi oluşturan münferit projeleri tanımlayan ve aralarındaki ilişkileri kuran, münferid projelerin hazırlanabilmesi için temel verileri sağlayan, ancak onlara tasarım esneklikleri de bırakan bir çerçeve projedir.

"Kentsel tasarım" eyleminin mimarlıkla şehir plancılığı arasında kalan bir "ara" çalışma olduğu bilinmekle birlikte, konusunun ne olduğu üzerinde netleşmiş bir fikir birliği yoktur meslekdaşlar arasında. Bu "ara ölçek" özelliği sadece plan ölçeğinden değil, işin içeriğinden de kaynaklanır.

Hukuki bir belge elde etmeye yönelik imar planlaması bir parselde nasıl bir yapılaşma olabileceğini kabaca tanımlamakta, onun ötesinde fiziki çevreyi şekillendirici bir "düzenleme aracı" olarak yetersiz kalmaktadır. Parsellerdeki yapılaşma, imar hakları dahilinde, münferit olarak ortaya çıkmakta, ancak daha ayrıntılı çalışmalarla belirlenebilecek, yapılar, özel ve kamu alanları arasındaki şekillendirme ilişkileri kurulmamaktadır. Her ne kadar, önceden, mekana yönelik ayrıntılı tasarımlar yapılmış olsa bile, bu düşüncelerin hepsinin imar planında yer alması olanaklı değildir. Bu bakımdan mekansal gelişmeyle ilgili ayrıntılı düşünceler yalnız kentsel tasarım projelerinde, ya da planlarında gösterilirler. Düşüncelerin hangi amaçla ifade edilecekleri hem planlamanın içeriğini ve ölçeğini, hem de bu düşüncelerin hangi süreçlerde değerlendirilip kesinlik kazanacağını belirler. Böylece kentsel tasarımın farklı çehreleri çıkar ortaya:

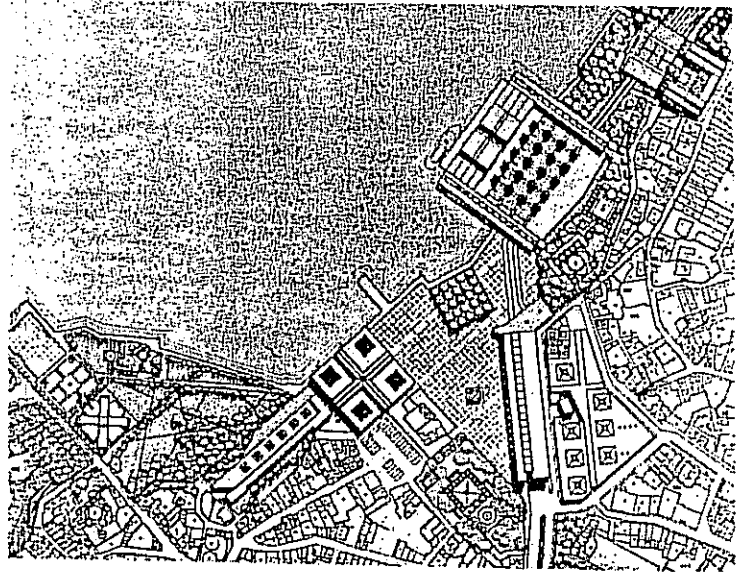
1. Uygulama aracı olarak kentsel tasarım

Kentsel tasarımın en yaygın anlamda akla getirdiği onun uygulamaya yönelik ayrıntılı düşüncelerin ifade edildiği bir tasarım ürünü -ya da süreci- olduğudur. Örneğin meydan, yol, park gibi kamu alanlarında uygulamaya dönük projelendirmeler veya tek bir arsa / arazi sahibinin kendi yatırım amacına yönelik çevre düzenleme planları kentsel tasarım olarak nitelendirilmektedirler. Bu tür projelerin çerçevesi bağlayıcı olarak belirlenmiştir; yatırımcısı, finansmanı, verileri, hedefleri bellidir. Projelerden inşaatla geçilir.

Böyle görevler, uygulamaya yönelik çalışmalar oldukları için, özellikle, kentsel peyzaj ve mobilya, malzeme, sanat, sanat tarihi, hukuk, ustalık, teknik, inşaat bilgi ve becerisiyle donanımlı ekiplerin işidir

TMMOB Mimarlar Odasınınca düzenlenen Kentsel Tasarım Hizmetleri Ücret Şartnamesi'nde verilen tanımda da yukarıdaki anlamda bir işten söz edilerek, kentsel tasarım bir mimari proje gibi ele alınmaktadır:

"Mimarlık disiplininin bir dalı olan, yapı ve çevrenin tümel bir anlayışla tasarlanmasını amaçlayarak, her türlü yapılaşmamış çevrenin mimari ölçek ve kavramda tasarlanmasına, düzenlenmesine kentsel tasarım denir".

*Gregotti Associati
Üsküdar İçin Öneri 1987*

ali vardar kentsel tasarımın farklı çehreleri

Bu tanımın çok mimarca bir tanım olduğu söylenebilir; zira tasarımın tamamen uygulanacağından hareket edilerek, kentsel tasarım bir mimari proje olarak ele alınmaktadır. Yani, iş sahibi bellidir; finansman bellidir; tasarım programı bellidir. Yukarıdaki tanımın mimari proje tanımından farkını kavramak güçtür.

Oysa şehir plancısına göre kentsel tasarım sadece bir mimari proje değildir. Onların aklına başka tür kentsel tasarım projeleri de gelir.

2. Ara ölçek projesi olarak kentsel tasarım

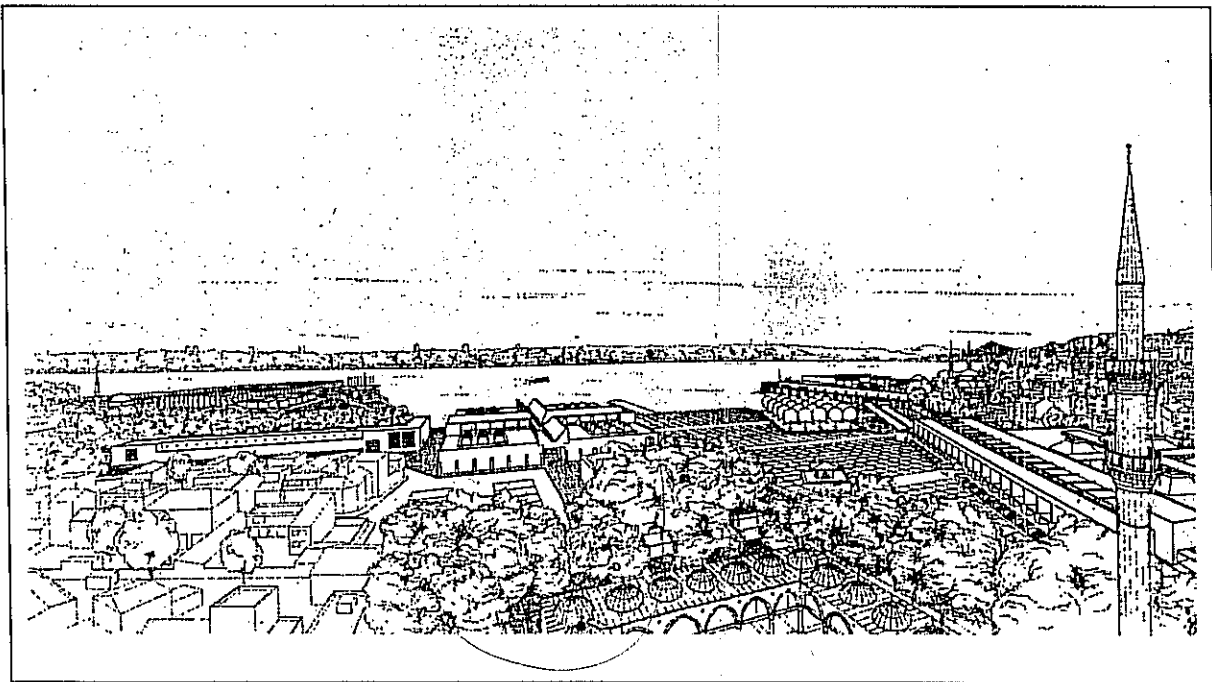
Bu türe giren kentsel tasarım projeleri ise -ki karmaşık olan projeler bu türdendir- imar planı ile mimari proje arasındaki ilişkiyi kuracak ara ölçek tasarımlarıdır. Bu aşamada henüz yatırım kararları, yatırımcılar ve yatırım programı belirsizdir. İmar planlarının hukuk diliyle, mimarlığın mekan dili arasındaki köprüye -yani kentsel tasarıma- ihtiyaç vardır; zira imar planlarının hazırlanma sürecinde genellikle bu köprüler kurulmamıştır. Planlamanın konusu birden fazla parsel ve müşterisi ise birden fazla muhtemel yatırımcıdır.

Tasarım projesi belediyeden yatırımcıya bir çağrı olabileceği gibi, yatırımcı(lar)nın belediyeye bir teklifi de olabilir.

Bu başlık altında, uygulamaya yönelik farklı projelerin birlikte hazırlanmasını yönlendirici, bu projelerin olabilirliğini değerlendirici, aynı çevreyi oluşturan münferit projeleri tanımlayan ve aralarındaki ilişkileri kuran, münferit projelerin hazırlanabilmesi için temel verileri sağlayan, ancak onlara tasarım esneklikleri de bırakan bir çerçeve projeden söz edilebilir.

Böyle projeler bir taraftan kendi parselleri üzerine düşünen yatırımcıları bir araya getiren, diğer taraftan da kentin meraklı kamuoyuna belirgin görsel hedefler sunan, iletişim araçları olarak da nitelendirilebilirler. İmar planı tekniğiyle gösterilen kararlardan (yani imar planından) tek parseldeki uygulamaya (yani mimari projeye) geçebilmek için, gerekli durumlarda kentsel tasarım çerçevesinde daha ayrıntılı öneriler hazırlanır. Onlar sadece taraflar arasındaki uzlaşmayı -ya da koordinasyonu- sağlamaya yönelik iletişim belgeleridir. Ne yazık ki, yatırımcılarla belediyeler arasında bir diyalog aracı olması gereken bu planlama türü, ülkemiz planlama pratiğine maalesef henüz yaygın olarak yerleşmemiştir.

Ara ölçek niteliğindeki kent tasarım projeleri, -mimari anlamdaki ihtiyaç programlarındaki belirsizlikler nedeniyle- tek mimari çözüm peşinde

Gregotti Associati, Üsküdar İçin Öneri 1987 Electa, Milano 1990 sayfa 232-234

kentsel tasarımın farklı çehreleri ali vardar

olan projeler değil, sadece istenilen kent yapısal ve işlevsel çözümlerin ana hatlarıyla belirlendiği, ileride uygulama aşaması için hem yatırımcılara, hem de uygulama projelerini hazırlayacak mimarlara bir taraftan yönlendirici çerçeve çizerken, bir taraftan da esneklikler bırakan üç boyutlu düşünülmüş çözümleridir.

Kentsel tasarım çerçevesinde elde edilen mimari şemalar hedeflenen kent kurgusunun işlerliğini kanıtlayan "test tasarımları" niteliğindedir. Kentsel tasarım projeleri uygulamaya geçilmek üzere hazırlanmış komple çözümler olmayıp, mimari

projelerin verilerini oluşturan, onları tanımlayan çerçevelerdir.

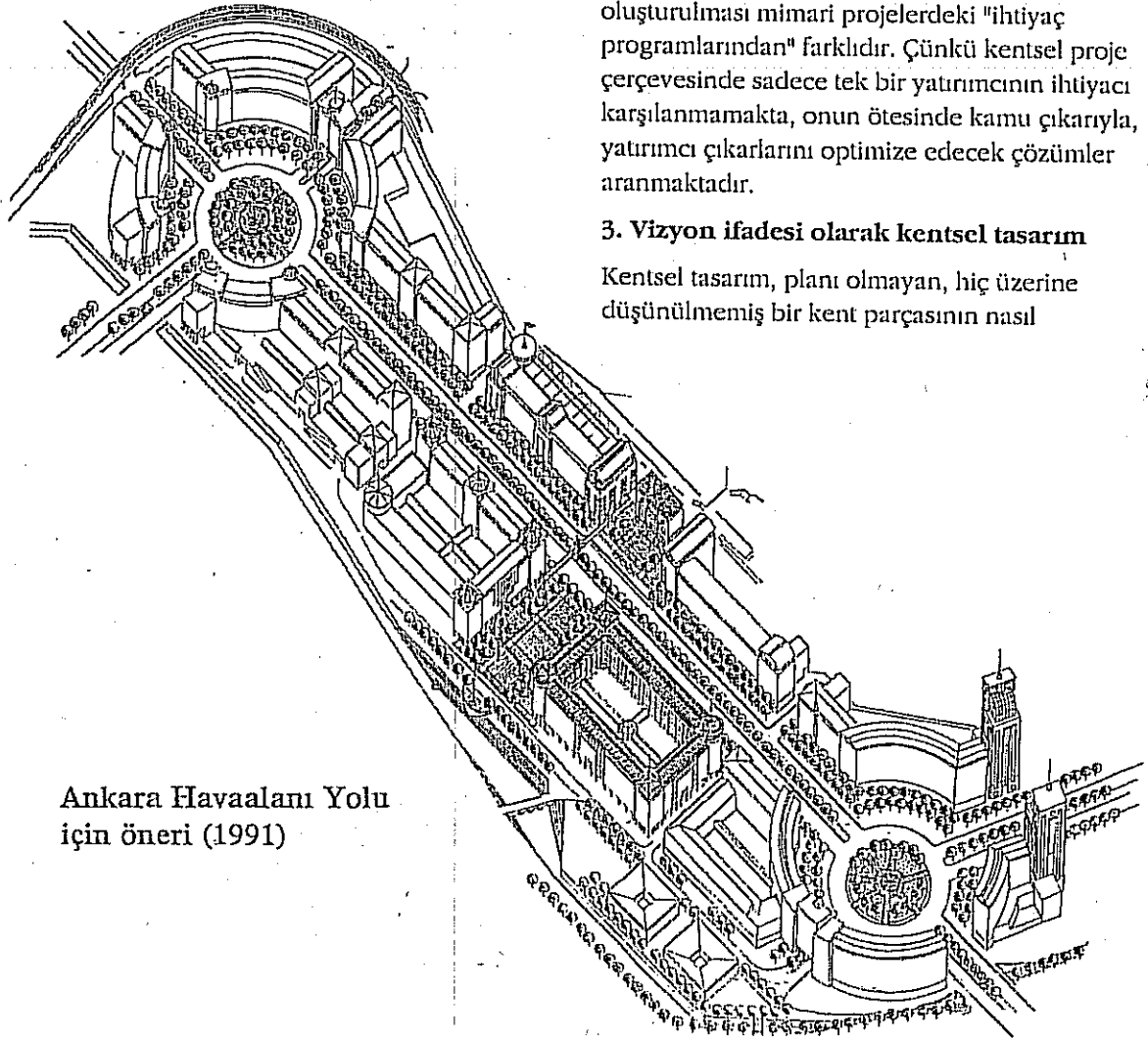
Bu bakımdan kentsel tasarım projelerinde üç boyutlu çalışmanın yanı sıra, projelerin gerçekleşmesi için önem taşıyan mülkiyet, maliyet analizi, finansman, altyapı, etaplama, inşaat programı, önlem ve eylem alanlarının tanımı v.b. etmenler birlikte düşünülür. Bu tür projelerde şehir plancıları farklı disiplinlerden uzmanlarla, özellikle gayrimenkul uzmanları, mimarlar, mühendisler, peyzajcılar ve haritacılarla birlikte çalışırlar.

Proje programı, bir proje çerçevesinde hangi işlevlere yönelik ve ne kadar mekanın inşa edilebileceğinin belirlenmesidir.

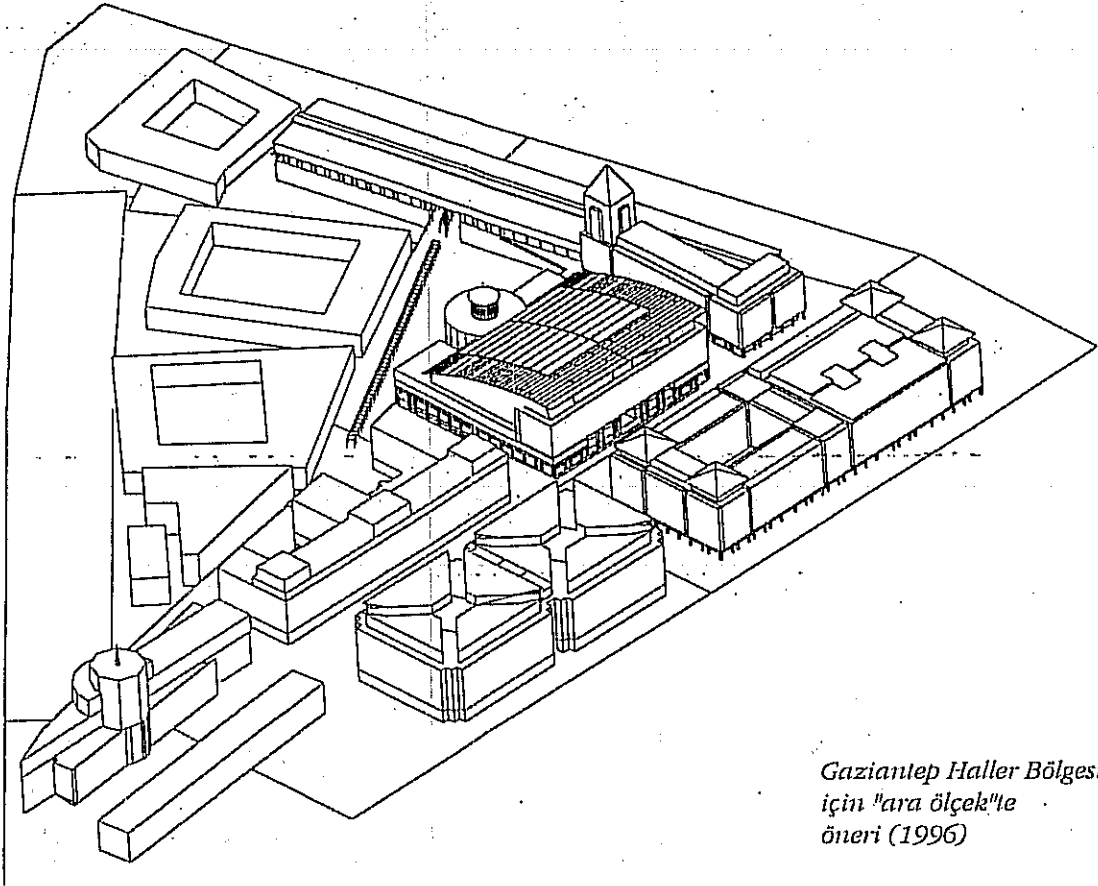
Kentsel tasarım projelerinde "proje programının" oluşturulması mimari projelerdeki "ihtiyaç programlarından" farklıdır. Çünkü kentsel proje çerçevesinde sadece tek bir yatırımcının ihtiyacı karşılanmamakta, onun ötesinde kamu çıkarıyla, yatırımcı çıkarlarını optimize edecek çözümler aranmaktadır.

3. Vizyon ifadesi olarak kentsel tasarım

Kentsel tasarım, planı olmayan, hiç üzerine düşünülmemiş bir kent parçasının nasıl

Ankara Havaalanı Yolu için öneri (1991)

Gaziantep Haller Bölgesi için "ara ölçek"le öneri (1996)

Kentsel proje yapma alışkanlığı olmayan belediyeler, doğal olarak tasarıma, hem ekonomik nedenlerle, hem de bu işin önemini kavrayamadıkları için yeterince önem vermemektedir. Bu durumun göstergeleri, ayrılan yetersiz finansman kaynakları, belediyelerin kendi iç organizasyonlarındaki eksikliklerdir. Formel hukuki belgelerin elde edilmesiyle sürecin kendiliğinden işleyeceği ve hukuki belgeden yapılaşmaya geçileceği varsayılmaktadır.

Uygulamaya yönelik kötü tasarımın pahasını sonunda kamu ödemektedir. Ülkemizde kentsel tasarımın yapıldığı sınırlı durumlarda çoğunlukla, aşırı bir gösterişe gidilmekte, tasarımda "kitsch" ögesi çok ön plana çıkartılmaktadır. Tasarımcılar bu tür görevleri, genelde tüm marifetlerini gösterme olanağı olarak gördüğünden, işletme koşullarını göz önüne almaksızın, kalıcı olma şansı olmayan uygulamaları önermekte, bu öneriler de

genelde, göz boyamaya eğilimli kent yöneticilerince onay bulmaktadır.

Sektörde iş ortamının çok sınırlı olması nedeniyle, konuda yeterince ihtisaslaşma ortaya çıkamamakta, şehir plancıları kentsel tasarımı sanki kendi işleri değilmiş gibi görmeye başlamaktadır. Bütün bu çarpıklıklar zaten düzensiz kentleşmemizin sorunlarını daha da artırmaktadır. Kentlerimizde olumlu, tamamlanmış kentsel tasarım projeleri çok sınırlıdır.

3. Kentsel tasarım bir pazarlık aracıdır

Kent demokrasilerinin işlediği yerlerde farklı çıkarlar ve görüşler arasında denge oluşturmaya yönelik "arabuluculuk" (moderasyon) süreçlerinde vizualize edilmiş hedefler üzerinde pazarlıklarla kent planları elde edilir. Süreç belediyenin veya yatırımcının inisiyatifiyle başlar ve inşaatlar bitene kadar devam eder. Süreçte yer alan tüm aktörlerin

ali vardar kentsel tasarımın farklı çehreleri

birbirleriyle olan diyalogunun çerçevesini kentsel tasarım projesi belirler; pazarlıklar ve sözleşmeler onun koyduğu sınırlar içinde yapılır. Zaten tasarım projesinin kendisi de, tarafların üzerinde anlaşmaları / uzlaştıkları bir hedef değil midir?

4. İmardan önce kent tasarımı vardır

Kentin gelişme öncelikli bölgelerinde kentsel tasarım, imar planından önce yapılmalıdır. Mekansal hedeflerin hukuk dilinin bağlayıcılığıyla ifade edildiği belgeler olan imar planlarının, mekanın şekillendirilmesini yönlendirecek, ayrıntılı teknik belge nitelikleri yoktur.

Her ne kadar bugünkü imar planlama sürecine uygun olmasa da, tasarımın hukuki belgenin ön koşulu olması gerekir. Oysa iki boyutlu ifadeli imar planlarıyla, üç boyutlu gelişmeler yönlendirilmek istenmektedir.

Eksikliği gidermek için imar planlarında hedeflenen yapılaşma düzenlerinin, kentsel tasarım planlarıyla desteklenmesi ihmal edilmemelidir.

5. Kentsel tasarım sadece tasarım mıdır?

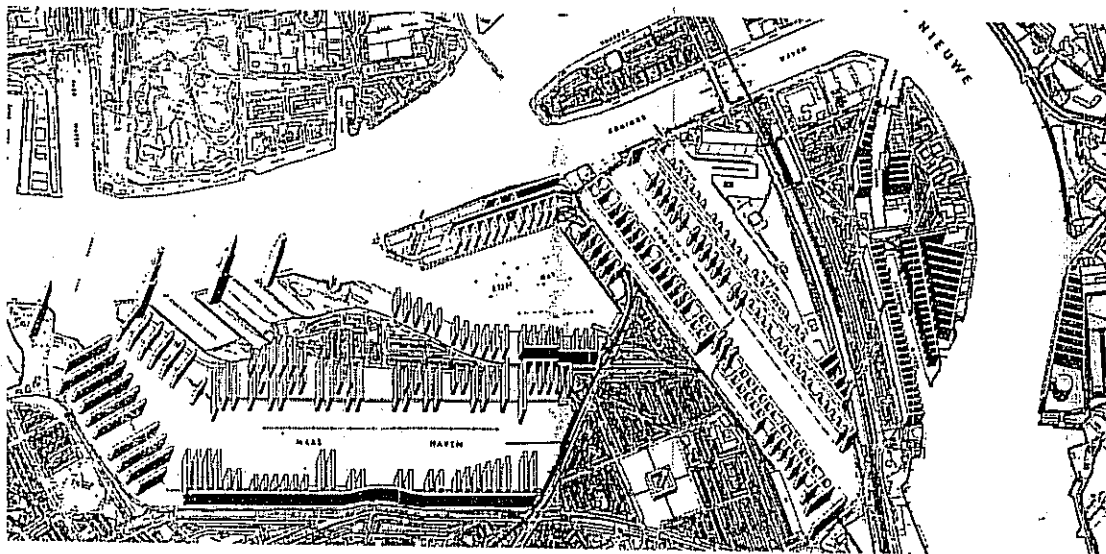
Kentsel tasarım sadece yaratıcı bir tasarım eylemi değil, onun ötesinde oluşturulan bir ana fikir etrafında karmaşık bir görüş alışverişi ve uzlaşma sürecidir. Tasarımın, buzdağının suyun üzerindeki kesimi olduğu kabul edilirse, suyun içinde kalan

kesiminde organizasyon, finansman, hukuk, idare, ustalık v.s. gibi diğer öğeler vardır. Birçok proje tartışmasında işin bu yönü ihmal edilerek, görülen başarılı bir uygulamanın sadece iyi bir tasarımdan kaynaklandığı düşünülür. Oysa iyi tasarım, iyi projenin önkoşulu olmakla birlikte, yeterli değildir. Projelere tasarımcı dışındaki diğer uzman birimlerin katkısı, özellikle bakım ve işletmeden sorumlu birimlerin görüşlerinin alınarak, o görüşlerin daha projenin ön aşamalarında dikkate alınması projenin başarısının ön koşuludur.

Bu çerçevede tasarımın bir çizim işi kadar bir hesap ve organizasyon işi olduğu da gözden kaçırılmamalıdır. Projelerin hem yatırım, hem de işletme maliyetlerinin zamanında doğru hesaplanması, teknik ve idari uzmanlık birimlerin projeye katkılarının zamanında sağlanması, yani proje organizasyonu, tasarımın kendisi kadar önemlidir.

6. Kentli tasarıma ilgisiz

Kentsel tasarım projelerinde önemli bir öğenin halkla ilişkiler olduğu zaman zaman unutulmaktadır. Yerli inisiyatiflerin kentsel projelere yönlendirilmesi, projelerin kentlilerce kabul görmesini artırıcı çalışmalar batıda bu tür projelerin vazgeçilmez özellikleridir. Projelere medyanın ilgisini çekebilmek ayrı bir beceri konusudur. Projelerin hemşerilerce olumlu

Rotterdam Limanı için vizyon Aldo Rossi (1982)

kentsel tasarımın farklı çehreleri ali vardar

karşlanması yerel politikacıların itibarını artırır; bu da yeni projeler doğurur.

Kentlinin tasarıma ilgisizliği sonucu yerel seçimlerde kentsel gelişme projeleri şimdilik önemli rol oynamamaktadır.

7. Tasarımcı karar verici değildir

Karar verici plancı değil, yatırımcı veya politikacıdır; tasarımcı sadece kent gelişmesine yönelik öneriler hazırlayan uzmandır. Eğer onun önerileri ona tasarım görevini verenlerce benimsenirse, fikirlerin yatırıma dönüşerek gerçekleşme şansı olabilir. Bu basit gerçek birçok proje hazırlama sürecinde unutulmuşu benziyor. Projelerin hazırlanma sürecinde esas karar vericiler devreye geç katılan siyasi iradedir.

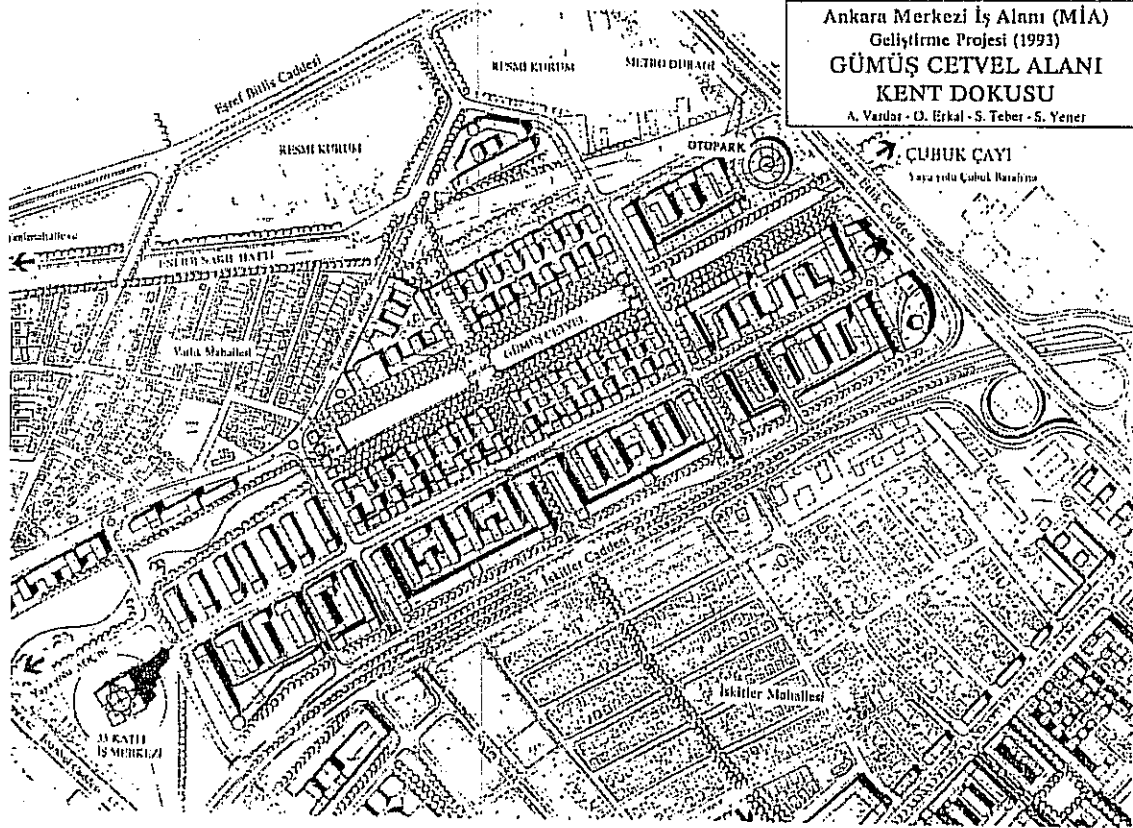
8. İmar mevzuatında kentsel tasarımı teşvik edecek düzenlemelere gereksinme vardır.

İmar mevzuatında, kentlerin gelişme önceliği olan alanlarındaki planlama ve uygulama faaliyetlerini özel bir hukuki statü çerçevesinde etkin kılan bir

düzenleme mevcut değildir. Sadece turizm ve sit alanları için özel hükümler konmuştur. Oysa kentlerin gelişme önceliği olan, özellikle sorunlu, ya da önemli alanlarında Fransa'da, Almanya'da olduğu gibi teşvik ve sınırlamalardan oluşan ek planlama ve düzenleme araçlarına da ihtiyaç vardır. Kentsel tasarım özellikle bu tür özel önemdeki yerlerde (gelişme öncelikli özel statü bölgeleri), taraflar arasında bir iletişim aracı olarak gereklidir. O bakımdan kentlerin eski sanayi alanlarındaki, merkeze yakın düşük nitelikli dönüşüm alanlarındaki yenilenme süreçlerinin düzenli bir şekilde yönlendirilebilmesi için imar mevzuatında değişikliğe gereksinme vardır.

9. Kentsel tasarım bir lüks değil, planlamanın kendisidir

Kimileri kentsel tasarımı bütüncü planlamanın karşıtı, özellikle estetik hedefler peşinde, göz boyamaya yönelik bir lüks faaliyet olarak gösteriyorlar. Bu değerlendirme birçok bakımdan yanlış bir değerlendirmedir. Kent planları sadece nereye "ne"nin "ne kadar" geleceğinin belirlendiği

ali vardar kentsel tasarımın farklı çehreleri

belgeler değil, onların "nasıl" geleceğine de yol gösteren dokümanlardır. Nasıl sorusunun yanıtı, ancak kentsel tasarım çerçevesinde aranabilir. Planlama sadece arazileri arsa yapma süreci değil, -hiç olmazsa kentlerin önemli bölgelerinde- arsaların üzerine yapıların nasıl geleceğini de düzenleme sürecidir. Kent planlarının inşaatlara başlamak için var olduğunu unutmamak gerekmektedir. Kent planlama sadece donuk bir belge elde etme eylemi değil, kent gelişme sürecinde etkin rol almaktır.

Kentsel tasarım, kentin önemli kesimlerini mimari kazalardan korumak üzere geliştirilmiş bir sigorta sistemi olarak da düşünülebilir.

10. Kentsel tasarım tematik planlamanın da dili olabilir

İster fikir ve ister gerçekleştirme tasarımları olsun kentsel tasarım "enformal" bir planlama sürecidir. Bu enformel nitelik tasarıma, amaca yönelik hareket edebilme esnekliği sağlar. Özellikle bir temayı ön plana çıkartmak isteyen planlama süreçleri için

esnek planlama araçları çok uygundur. Örneğin, bir kentte (veya semtte) özürülülere, ya da çocuklara, yaşlılara yönelik mekansal önlem paketlerinin geliştirilmesindeki planlama dili kentsel tasarımdır. Kent merkezlerinin yayalaştırılması, yeni bisiklet yollarının düzenlenmesi, kent meydanlarının canlandırılması, parkların bir yeşil alanlar sistemine dönüştürülmesi projeleri kentsel tasarımın konusudur.

Yazıyı tamamlarken

Planlama faaliyetlerimizin en az gelişmiş bölgelerinden birinin kentsel tasarım olduğunun altı çizilmeye çalışıldı. Her konuda olduğu gibi bu eksiklikten kurtulmada da herkese bir rol düşüyor: Bulduğumuz mevkiye göre, ya enformel planlama süreçlerinin çoğalmasına katkıda bulunacağız, onlara imkan hazırlayacağız, ya da kendi projelerimizi yaratarak, başka projeler üzerine yazılı ve çizili düşünerek ortamı canlandırmaya çalışacağız.

